

Радмила Войтович

НОВІ КОНТЕКСТИ ГЛОБАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ СВІТУ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У межах цієї статті здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз глобальної політичної реструктуризації як умови реалізації глобальної інтеграції. Відповідно до цього охарактеризовано основні умови та фактори, які зумовлюють виникнення нових інтеграційних форм суспільного розвитку, які приводять до трансформації політичної системи сучасного світу, що стає причиною його глобальної політичної реструктуризації. Досліджено особливості переходу від однополярної та біполярної до багатопольярної структури світу.

Ключові слова: глобалізація, глобальна інтеграція, глобальна політична реструктуризація, геополітична реструктуризація, однополярність, багатопольярність, біполярність, геополітична структура світу, держава-гегемон, монополярність, моноцентричність.

Radmila Voitovich. The global political restructuring as a condition of global integration. Within this article, by a thorough theoretical and methodological analysis of the global political restructuring as a condition of global

integration, according to this characteristic of the basic conditions and factors that lead to the emergence of new forms of integration of social development that lead to the transformation of the political system of the modern world, which causes its global political restructuring, the peculiarities of transition from unipolar and bipolar to multipolar world structure.

Key words: globalization, global integration and global political restructuring, geopolitical restructuring, single polarity, multipolarity, bipolarity, the geopolitical structure of world hegemon state—, mono—polarity, mono tsentrychnist.

Унаслідок впливу різних інтеграційних форм суспільного розвитку сучасний світ зазнає якісних змін, які приводять до трансформації його політичної системи, що стає причиною його глобальної політичної реструктуризації. Якщо пріоритетним принципом функціонування системи міжнародних відносин протягом майже всього ХХ ст. була біполярна (складається із двох наддержав, відносини між якими стають визначальними для системи міжнародних відносин у цілому) та однополярна (наявність однієї наддержави, багатьох слабких та відсутність впливових великих держав) структури світу, то сьогодні дедалі частіше обговорюється можливість створення багатополлярної (багатополюсної) структури світу.

Багатополярна структура світу «складається із кількох великих, приблизно рівних за силою держав, які співпрацюють і конкурують одна з одною, утворюючи різні альянси» [1]. Це принципово важливо, на думку Дж. Форрестера, оскільки «кожна держава прагне до домінування у коаліції союзних держав і змагається з іншою наддержавою за вплив серед союзних країн» [1]. Отже, тенденції багатополярності, які характеризують об'єднання великих держав задля вирішення важливих міжнародних питань, є вкрай необхідними, оскільки покликані зберегти, а то і привнести певну стабільність у налагодження системи міжнародних відносин, створюючи тим самим «багатоцентричність» у розвитку сучасного світу.

Здебільшого сьогодні йдеться про одно-багатополюсну систему, яка характеризує світову політику, у якій пріоритет надається одній наддержаві та кільком великим державам. На думку А.Буарі, «врегулювання ключових міжнародних питань вимагає дій від єдиної наддержави, але завжди в поєднанні з іншими великими державами; єдина наддержава при цьому може накласти вето на спроби вирішити ключові питання об'єднаними зусиллями інших держав» [2].

Метою цієї статті є здійснити концептуальний аналіз змісту глобальної політичної реструктуризації як умови реалізації глобальної інтеграції.

Зміст сучасної глобальної геополітичної реструктуризації світу зводиться до такого переформатування системи міжнародних відносин, у межах якої відбувається перехід у формі кола від однополярної до багатополлярної, яка, врешті-решт, знову приводить до біполярної структури геополітичного світу. Важливою ознакою сучасного варіанта геополітичної реструктуризації є відсутність індикаторів тривалості функціонування кожної з таких геополітичних структур світу. Виходячи з цього, надзвичайно складно визначити, від чого саме в умовах глобальної інтеграції світу залежатимуть причини, фактори та механізми геополітичної реструктуризації.

Здебільшого глобальна політична реструктуризація світу передбачає формування нової структури міжнародних відносин, яка визначається об'єктивними умовами (глобальна інтеграція) і жодною мірою не залежить від геополітичної волі чи позиції окремої держави чи навіть кількох держав. Навіть сьогодні, якщо і визнати геополітичне лідерство окремих держав чи транснаціональних структур у світі (ЄС, Америка, Китай), то жодною мірою пояснити це, виходячи із тенденцій розвитку окремої держави, практично неможливо, оскільки це є результатом поєднання сукупності загальнопланетарних тенденцій розвитку. Кожна держава світу має свою ментальну специфіку, свої геополітичні закономірності розвитку, які вплітаються у глобальну систему світоустрою і визна-

чають її роль у межах глобального простору та особливості його функціонування в цілому. Саме тому в межах нашого дослідження особливої уваги заслуговує питання чіткого визначення статусу держави в межах глобального простору, а саме – чи посідає вона позицію лідера, чи все ж таки світового гегемона. На думку Т.Босвела, «лідер – це статус економічного домінування, тоді коли гегемоном є держава, яка займає позицію воєнно-політичного домінування» [3, с. 3]. Отже, це свідчить про те, що лідерство визначається економічним потенціалом держави, її здатністю до налагодження ефективних економічних стосунків з іншими на паритетних засадах, а тому принципово важливо, аби ці інтереси збігалися з інтересами інших. Лідерство держави, виходячи із цього, являє собою форму співкоординованої діяльності держав з реалізації спільних інтересів. Такими спільними інтересами для держав є «формування відкритих торговельних систем, чітко визначені права власності, одиниці виміру загальних стандартів, включаючи міжнародні гроші, послідовна макроекономічна політика, адекватні та чітко скоординовані дії в умовах економічних криз, стабільність обмінних курсів, а також ліберальний міжнародний порядок» [4, с. 40]. Проте тут відразу ж постає питання про те, хто визначає такі інтереси (яка саме держава чи навіть ТНК) і наскільки ці інтереси поділяються всіма державами, незалежно від рівня їх соціально-економічного та політичного розвитку. Виходячи з цього, в умовах глобальної інтеграції неминучим є виникнення нових геополітичних лідерів, які беруть на себе функцію щодо зміни традиційної геополітичної структури світу. Це свідчить про те, що в межах глобальної інтеграції закономірно можуть виникати окремі структури (держави, ТНК), які братимуть на себе функцію щодо зміни структури світу відповідно до сучасних умов його розвитку та функціонування. Державалідер глобалізаційного розвитку, на відміну від держави-гегемона, здійснює глобальну політичну реструктуризацію найбільш ліберальним шляхом, оскільки вона буде новий світовий порядок, виходячи із спільності економічних та

політичних інтересів держав. Держава - гегемон, у свою чергу, реалізує стратегію геополітичної реструктуризації за допомогою технології тиску та тотального насадження своєї волі іншим державам. Проте, виходячи із теорії Дж.Модельські, держава-гегемон має також і переваги у функціонуванні геополітичного світу. Так, зокрема, на його думку, «державо-лідер, яка характеризується домінуванням своєї економічної та військової могутності, приводить до конструювання нового світового порядку, в межах якого вона перекроєє схему обміну та безпеки на свою користь, встановлюючи потенційні вимоги до гегемона... воєнний потенціал гегемона виступає критичною детермінантою його могутності такого масштабу, який необхідний для захисту глобальних торговельних комунікацій» [5, с. 26]. Таким чином, роль держави-гегемона є визначальною в умовах геополітичної реструктуризації, оскільки саме вона забезпечує формування такого інституційного порядку, без якого глобальна система розвитку світу неминуче набула б ознак хаотичності та організаційної невпорядкованості. Понад те, Дж.Модельські вважає, що саме порядок, під яким він розуміє мир та ліберальну економіку, забезпечується завдяки домінуванню єдиної держави, а тому і підтримка такого порядку потребує тривалої гегемонії. Таким чином, саме інтереси держави-гегемона найбільшою мірою збігаються з інтересами інших держав світу, оскільки такі інтереси здебільшого стосуються забезпечення стабільності та збереження геостратегічного статусу-кво, а тому немає жодної держави, яка б намагалася цьому протистояти. Таким чином, якщо держава-гегемон виходить саме з такої стратегії геополітичної реструктуризації світу, то цілком логічно, що вона може виявитись ефективною та внутрішньоконтрольованою з боку держав суб'єктів глобального простору. У протизвагу цьому, якщо окремі держави світу намагатимуться протистояти політиці держави-гегемона, то за необхідності це приводитиме до виникнення нової структури світу, де держави змушені будуть включатись у відповідні об'єднання заради того, аби протистояти викликам діяльності держави-гегемона, інтереси якої на

певному історичному етапі не збігалися з інтересами окремої держави. Геополітична реструктуризація світу у цьому разі є неминучою, оскільки політика держави-гегемона завжди має опонентів, які намагаються їй протистояти. Окремі стратегії протистояння зумовлюють процес реструктурування геополітичного простору. Це засвідчує неминучість в умовах глобальної інтеграції переходу світу від впливу одного центру сили (однієї держави чи регіонального об'єднання) до кількох центрів впливу (декількох держав та транснаціональних структур), які, безумовно, мають претензії на гегемонію у світі. На думку окремих сучасних прогностиків, на середину ХХІ ст. можна очікувати завершення формування біполярної структури світу, яка фактично приведе до видозміни структури міжнародних відносин, а відповідно до цього, і самої специфіки розвитку світу в умовах глобальної інтеграції. Прихід доби біполярності, крім того, що приводить до геополітичної реструктуризації світу, містить ще й чималі виклики. Так, зокрема, він зумовлює «нестабільність системи, в межах якої відбувається найбільше війн та конфліктів» [6, с. 73]. Це, на думку А.Бетлера, свідчить про те, що «теоретично багатополярна система може бути стійкою за рівних силових можливостей центрів, але, відповідно до закону нерівномірного розвитку держав, практично такого ідеального стану держав бути не може, адже обов'язково хтось буде вириватись уперед, а внаслідок цього почне діяти закон сили, який свідчить: як тільки держава досягне рівня економічної могутності та воєнного потенціалу, адекватного могутності та потенціалу держав-лідерів світу, вона вимагатиме для себе нового статусу, який означатиме обмеження сфери світового впливу» [6, с. 80]. Основна проблема при цьому, на думку вченого, полягає в тому, що «великі держави закономірно протистоять подібним вимогам, але набуття такої сфери впливу зазвичай можливе лише шляхом руйнування існуючої структури міжнародних відносин, включаючи відповідну їй систему відносин..., саме тому багатополярна структура міжнародних відносин з кількома центрами сили є найбільш нестабільною геополітичною системою» [6, с. 80].

літичною системою... це світ хаосу, боротьби всіх проти всіх, що приводить до зростання регіональних конфліктів» [6, с. 80]. Отже, вище наведені тенденції свідчать про те, що багатополярність є найгіршим варіантом реструктурування міжнародної політичної структури світу, оскільки забезпечує формування лише кількох центрів (США, Китай, Бразилія) впливу на глобалізаційний розвиток. Унаслідок цього неминучим, на думку Х. Тома, є «формування єдиної моделі господарювання, яка приведе до формування світового уряду саме соціал-демократичного типу, який у змозі буде справедливо перерозподіляти, управляти та контролювати» [7, с. 80]. Поява такого уряду прогнозується окремими дослідниками не раніше середини ХХІ ст., коли фактично геополітична реструктуризація світу буде завершена за спіралевидним принципом однополярність – багатополярність – біполярність.

Таким чином глобальна реструктуризація є основним засобом подолання інертності, подрібненості та мозаїчності сучасного світу, оскільки покликана видозмінити сучасний світ, виходячи з глобалізаційних стандартів розвитку. При цьому, слід зазначити, якщо цілі та методи реструктуризації, які висуваються з боку окремих держав чи транснаціональних об'єднань, можуть порушити традиційну політичну структуру світу, то це може привести до зникнення попередніх управлінських інституцій.

Глобалізація, яка привела сучасний світ до взаємозалежності, посиливши тим самим характер загроз для нього, створила ситуацію демілітаризації планети шляхом формування єдиного глобального економічного простору. Основною умовою такої видозміни сучасного світу є глобальні інтеграційні процеси. Геополітична реструктуризація переважною мірою зумовлюється економічним інтересом і залежить від економічного потенціалу держави, який визначається рівнем ВВП/ВВП. Тому, лише виходячи із рівня розвитку ВВП, можна визначити економічну могутність держави та її геополітичний статус у межах глобального простору. Індикатором такого потенціалу держави, на думку канадійського дослідника А.Беттлера, є так

званий полюс, який дозволяє визначити суб'єкта, який відрізняється від інших суб'єктів своєю переважаючою економічною могутністю над економічним потенціалом інших держав як мінімум у два рази. Це, у свою чергу, підтверджує і те, що відповідний економічний потенціал не є синонімом могутності, оскільки саме могутність породжує відповідний полюс. Саме тому дослідник виходить із того, що світовим або глобальним полюсом є США з ВВП понад 8,3 трлн дол., що удвічі випереджає Японію [6, с. 73]. Проте через категорію полюсу дослідникові не вдається пояснити сутність зміни геополітичної структури світу і тому він вводить категорію «центр сили», під яким він розуміє «суб'єкта, який має можливість підпорядкувати діяльність інших суб'єктів або акторів міжнародних відносин відповідно до власних національних інтересів» [6, с. 74]. Виходячи з цього, найвищою формою такого підпорядкування є гегемонія, яка і спрямована на підпорядкування всіх суб'єктів міжнародного простору з метою реалізації інтересів гегемона. Полюс та центр сили виступають у ролі суб'єктів геополітичного розвитку, а отже, і геополітичної реструктуризації, принципова відмінність між ними полягає саме в тому, що полюс не обов'язково діє в межах системи міжнародних відносин (перебуває в самоізоляції). Це свідчить про те, що держава може і не справляти потужного впливу на розвиток глобального світу. Не проводячи при цьому ефективної зовнішньої політики і не будучи суб'єктом міжнародних відносин, вона все одно може мати можливість контролювати систему міжнародних відносин, а тому і здійснювати геополітичне структурування світу. Це відбувається завдяки тому, що окрема держава світу на тому чи іншому етапі історичного розвитку може перетворюватися на потужного гравця геополітичного простору, підпорядковуючи при цьому всіх інших суб'єктів реалізації своїм власним геостратегічним інтересам. Проте тут постає питання, чи такі суб'єкти лише реструктуризують систему міжнародних відносин, чи все ж таки вони змінюють і стратегію розвитку сучасного світу. Закономірно структура міжнародних

відносин визначається цілями суб'єктів глобального простору (держави, міжнародні організації, ТНК, неурядові організації, регіональні об'єднання). Виходячи з цього, на думку І. Валлерстайна, зміст системи міжнародних відносин та необхідність її реструктуризації визначається двома основними засобами: боротьбою за геополітичний вплив (міждержавні об'єднання) та боротьбою за світові ринки (держави та ТНК), які, у свою чергу, є результатом нерівномірного економічного розвитку держав [8, с. 44].

Саме тому сьогодні цілком справедливо порушити питання про формування нової глобалізаційної морфології суспільного розвитку, під якою ми розуміємо чітку систему перерозподілу сучасного світу відповідно до інтеграційної стратегії, яку обирає та чи інша країна світу, що і визначає тенденції та структуру глобального світу. У зв'язку з цим постає питання пошуку критеріїв нової «геостратегічної калькуляції» міжнародних відносин, які формуються між державами у глобальному просторі внаслідок їхньої інтеграційної політики. Така інтеграційна політика, у свою чергу, становить один із механізмів об'єднання держав за ментальним, соціально-економічним, політичним та культурним критеріями об'єднання. Така інтеграційна політика, у свою чергу, дає змогу визначити ключових та другорядних суб'єктів глобалізаційного розвитку.

Важлива роль у здійсненні глобальної геополітичної реструктуризації належить відповідним структурам, які, з одного боку, є складовими національної системи державного управління, а з іншого – включені у зовнішньополітичний процес і наділені функціями зміни геополітичної структури світу. До таких структур традиційно належать: міністерство зовнішньої політики, міністерство закордонних справ, міністерство оборони, прикордонні служби, служби зовнішньої безпеки і оборони, контррозвідки. Саме такі структури і визначають зовнішню стратегію держави, її соціальну, економічну та політичну реструктуризацію.

Основною умовою побудови нової політичної структури світу є глобальна інтеграція, яка пронизує собою весь світ та всі сфери людської життєдіяльності. Проте така глобальна інтеграція водночас передбачає і новий «розкол» світу. При цьому, більшість світових дослідників глобальну політичну реструктуризацію сучасного світу розглядають як об'єктивний процес розвитку, який має «свій еволюційний шлях і не передбачає різних стрибків та поворотів» [9]. Це, у свою чергу, свідчить про те, що глобальна політична реструктуризація є важливим атрибутом суспільного розвитку, який відповідає об'єктивному стану речей і жодною мірою не суперечить закономірностям його розвитку. Слід також відзначити, що глобальна політична реструктуризація сучасного світу може мати як позитивний бік, так і негативний, а саме – вона може приводити як до розквіту, так і занепаду певних держав світу.

Більшість дослідників світу формулюють сьогодні думку, що кінець ХХ ст. пережив певний критичний період, який ідентифікується як «точка біфуркації» (Дж. Розенау) та «перехідний період» (А. Мельвіль), «епоха невизначеності та переломності». Щодо цього, зокрема, К. Хостлі проводить досить цікаву паралель із серединою XVII ст., коли сформувалася Вестфальстська модель світу, та кінцем ХХ ст. У першому випадку Європа, будучи єдиною за своїми культурними та цивілізаційними параметрами (внаслідок конфлікту між протестантами та католиками), виявилася політично розподіленою. В іншому – внаслідок посилення економічної інтеграції відбулася політична реструктуризація, результатом якої стало виникнення понад 180 окремих держав [10].

В умовах реалізації різних інтеграційних стратегій глобалізаційного розвитку світ виявляється розподіленим або ж і розколотим за різними критеріями, а також і з різних причин. На думку С. Гантінгтона, причинами такого розколу є передусім різні цивілізаційні критерії, яким надається перевага в межах тієї чи іншої стратегії національного розвитку. Виходячи із цього, на думку вченого, ніколи гармонійним глобальний світ не може

бути, якщо в межах нього «здійснюється поєднання західної, латиноамериканської, африканської, ісламської, конфуціанської, хінді, православної, буддистської чи японської цивілізацій» [11, с. 234]. З позицій американського дослідника Дж. Розенау, глобальна політична реструктуризація є результатом «фрагментативності», тобто одночасної дії фрагментації та інтеграції у сучасному світі.

Основними факторами, які впливають на формування нової політичної структури світу, є сучасні глобалізаційні процеси, до яких з позицій різних дослідницьких підходів належать різні тенденції. Так, зокрема, на думку американського дослідника А. Мельвіля, основним фактором виникнення нової політичної структури світу є демократизація [12]. Проте остання закономірно розглядається як результат розгортання глобалізаційних процесів, завдяки яким максимальною мірою люди та держави виявляються включеними у структуру світового простору. В цьому контексті, постає питання стандартів демократії, а саме того, чи може вона виступати глобальною тенденцією суспільного розвитку для всього світу загалом, а також чи можна її брати за базову основу реструктуризації сучасного світу.

Таким чином, доцільно вказати на основні фундаментальні фактори, пов'язані з глобальною інтеграцією сучасного світу і які мають радикальний вплив на глобальну структуру світу, що і приводить до його політичної реструктуризації. Такими фундаментальними факторами є: 1) посилення глобалізаційних процесів, що порушують сталість кордонів національних держав, а отже, і розмивають їх; 2) збільшення кількості ключових суб'єктів на світовій арені, які забезпечують глобалізаційний характер розвитку. При цьому надзвичайно дискусійним лишається питання щодо розмитості кордонів національних держав, адже це безпосередньо залежить від рівня інтегрованості їх до світової спільноти. Виходячи з цього, окремі країни світу є більшою мірою втягненими в процес розмивання національних кордонів, інші ж перебувають у більш інертному стані по відношенню до процесів глобальної інтеграції. Це, у свою чергу, вказує

на те, що в межах одних країн міждержавні об'єднання є більш прозорими, інші більш закритими від впливу світових тенденцій розвитку. Таким чином, прозорість міждержавних кордонів робить сучасний світ все більш взаємозалежним, тим самим піддаючи його дедалі більшій реструктуризації. Відповідно до цього, глобальна політична реструктуризація змінила характер світової політики, а головне – уявлення про сталу систему міжнародних відносин.

Слід особливо відзначити, що розмивання суверенітету національних держав, що здійснюється через прозорість міждержавних кордонів, завжди є певним викликом для кожної держави. Водночас це відкриває перед державами новий простір та створює нові можливості для власного розвитку, внаслідок чого вони вибудовують нову структуру світу.

Таким чином, саме «прозорість» міждержавних кордонів приводить до виникнення нової політичної структури світу, а отже, і до формування нових інституційних структур (недержавних та наддержавних), здатних координувати та стимулювати соціально-політичний та економічний розвиток окремих держав чи регіональних об'єднань. Передусім ідеться про транснаціональні корпорації, міжурядові об'єднання, які беруть на себе частину функцій традиційної держави з реалізації її зовнішньої політики. Внаслідок цього формуються так звані внутрішньодержавні регіони, які являють собою окремі структури, що функціонують у межах певних національних держав і тим самим намагаються впливати на її зовнішню політику. При цьому слід також вказати на принципову відмінність у функціонуванні внутрішньої та зовнішньої політики. Так, якщо внутрішня політика закономірно будується на принципах субпідрядності у межах держави, то зовнішня політика будується на принципі реалізації балансу сили, могутності, оскільки для останньої характерним є прагнення кожної держави до реалізації своєї могутності, подекуди навіть і шляхом застосування сили. В умовах глобалізації жодною мірою не можна ставити питання про механізми підпорядкування інтересів між

державами в контексті реалізації їх зовнішньої політики, оскільки тут кожна з них намагається вибороти своє право на лідерство у світовому процесі глобальної інтеграції.

Це вказує на те, що сьогодні межі формування внутрішньої та зовнішньої політики держави стають щораз нетривкими. Все це свідчить про те, що діяльність транснаціональних структур, які з'являються в умовах глобалізаційного розвитку, сприяє зміні політичної структури світу. Так, на думку Г. Моргентау, «на межі століть держави все більше змушені рахуватись, з одного боку, із міжнародними урядовими та неурядовими організаціями та інститутами, з іншого – з власними регіонами..., фактично це свідчить про безпосереднє «розмивання» державного суверенітету, відступ від тих принципів, які були зафіксовані ще кілька століть до цього» [13].

В умовах глобалізаційного розвитку все більша роль належить транснаціональним структурам («наддержавним акторам», міждержавним організаціям), які перебирають частину повноважень з реалізації державного суверенітету. Виступаючи як цілком самостійні та незалежні структури, вони реально впливають на систему міжнародних відносин. Це безпосередньо засвідчує нову модель соціальної організації в умовах глобалізації, яка приводить до побудови нової структури світу і пов'язується із налагодженням складного процесу взаємодії та взаємовпливу національних держав та транснаціональних структур (міжнародних організацій). Саме такий фактор значною мірою спричинився до розмивання національного суверенітету держав. Проте, хоч би яким потужним був вплив цього фактора, національним державам все одно, хоча й опосередковано, необхідно зберегти свою роль як структурного елементу системи міжнародних відносин. Це дає підстави підтвердити непорушний статус «державно-центристської моделі» сучасного світу, відповідно до якої світ зазнає поверхового переформатування, оскільки номінально характер кордонів між державами зберігається, кількість держав не зменшується, а то і зростає, а головне – держави набувають можливості само-

стійно створювати міжнародні структури. Внаслідок цього характер політичної реструктуризації сучасного світу приводить до виникнення принципово нової системи його життєдіяльності, яка базується на варіанті міждержавної взаємодії. Створення такого варіанта міждержавної взаємодії, на думку А. Уолферса, побудоване на трьох основних мотивах: 1) досягнення та гарантування національної безпеки держави; 2) задоволення економічних потреб; 3) підвищення престижу держави на світовій арені [14].

Проте в умовах побудови нової структури світу держава опиняється в ореолі нових проблем, а саме – її тепер, уже колишні, держави-партнери виявляються достатньо агресивними і не налаштованими на партнерські відносини, до чого досить часто вона виявляється неготовою. Іншим викликом для національної держави в умовах глобальної політичної реструктуризації є не допустити превалювання принципу «диких джунглів», на якому наполягав Ю. Нірере [16]. Відповідно до цього, за умови глобальної відкритості між державами окремі із них намагаються побудувати таку структуру світу, де б основними засобами існування недержавних структур, а то і держав у цілому, стало налагодження нелегального бізнесу, що стосується, зокрема, наркотиків чи продажу людей. Подекуди реалізація «принципу джунглів» може здійснюватися також під приводом надання гуманітарної допомоги, завдяки чому реально держава може реалізувати свої національні інтереси. Такі держави намагаються підпорядкувати собі весь світ, аби він жив за їх принципами, що є, безумовно, ризикованим. Це, у свою чергу, спонукає національні держави зміцнювати свій суверенітет шляхом захисту національної безпеки будь-якою ціною.

Досить часто національні держави намагаються протистояти глобальній реструктуризації світу, і для цього вони намагаються зберегти свої функціональні повноваження в повному обсязі, обмеживши тим самим вплив на їх суверенітет інших держав та транснаціональних структур. Проте при цьому слід враховувати і той факт, що в умовах глобальної політичної реструктуризації національна держава має кілька альтернативних шляхів свого

розвитку та функціонування, а тому її стратегія постійно коригується та корелюється залежно від певних тенденцій розгортання глобалізаційних процесів. Аксиоматичним при цьому лишається головне – національна держава сьогодні не може бути осторонь від глобальної політичної структури світу, оскільки такий ризик самоізоляції може позбавити країну можливості потенційного розвитку.

Слід також зазначити, що світ зазнає радикальної глобальної реструктуризації внаслідок поєднання несумісних цивілізаційних типів розвитку, коли поєднуються такі цивілізаційні стандарти, які не відповідають певному типові суспільного розвитку, точніше кажучи, коли відбувається узгодження індустріального та постіндустріального типів суспільного розвитку. Найбільш небезпечною для сучасного глобалізаційного розвитку є інтеграція держав з різним рівнем соціально-економічного розвитку. Відповідно до цього І. Валерстайн стайн виділив такі рівні глобалізаційного розвитку, як «високий, середній, низький», а на основі цього класифікував держави, які належать «до центру, напівпериферії й периферії» [16]. Таким чином, саме такі чинники можуть виступати основними критеріями поділу, а то і розколу сучасного світу в умовах глобалізаційного розвитку.

В умовах глобальної політичної реструктуризації, в яких сьогодні перебуває сучасний світ, важливою проблемою для кожної національної держави є забезпечення ефективності системи державного управління. Це безпосередньо пов'язується з тим, що значну частину своїх функцій держава передає так званим недержавним структурам, а внаслідок цього виникає потреба посилення механізмів державного управління, а отже, і посилення позицій державності у світових глобалізаційних процесах. Фактично це може привести знову до виникнення «версальського синдрому» (відповідно до якого визнавався крах біполярного світу та втрата статусу «наддержави»). Як наслідок, виникнення такої наддержави є неминучим, адже це цілком відповідає логіці глобальної інтеграції, коли світові держави будь-якою ціною намагаються утримати статус світового лідерства. Досить часто саме із та-

кою метою окремі держави світу виходять на реалізацію інтеграційної стратегії, щоб здобути статус світового лідера.

Саме тому, на нашу думку, доцільно чітко розмежувати монополярність та моноцентричність як основні рівні глобальної політичної структури світу.

Монополярність являє собою таку структуру світу, де ключова роль у функціонуванні глобального простору належить транснаціональним об'єднанням держав, до прикладу – «сімка», «вісімка» «двадцятка». Моноцентричність, у свою чергу, характеризує таку структуру світу, де ключова роль відводиться окремим національним державам та недержавним структурам, які виступають «центром» об'єднання (Європа, Азія, Америка).

Для розвитку сучасної держави в умовах такого диференційованого розвитку, який привноситься процесами глобалізації, доцільно виробити універсалізований підхід, який би виключав можливу фрагментацію світу за тими критеріями, які забезпечать радикальну реструктуризацію світу, а тим самим позбавлять його можливості стабільно розвиватися. Це особливо важливо враховувати, розглядаючи, зазначаний аспект, оскільки диференціація світу завжди являє собою виклик для глобалізаційного розвитку, саме тому, що містить у собі потенційні конфлікти.

Така тенденція суспільного розвитку, як «розширення проти інтеграції», сприяє реструктуризації політичного світу шляхом розширення того простору, в межах якого відбувається інтенсивна взаємодія. На нашу думку, внаслідок такої реструктуризації світу формуються «ключові зони глобалізаційного розвитку», які і визначають характер та тенденції його функціонування в майбутньому.

У свою чергу, Дж. Модельські, розкриваючи специфіку так званого «пульсуючого» характеру глобалізаційного розвитку, який фактично і забезпечує глобальну реструктуризацію світу, виокремив основні фази, які цілком можна ідентифікувати як засіб формування нової політичної структури світу. До таких фаз учений відносить фазу централізації, яка забезпечує формування центральних зон світової системи, та фазу децентралізації, яка характеризує ситуацію, коли периферія стає головною

у системі світових координат розвитку. Відповідно до цього, на думку Дж. Модельскі, глобалізаційний розвиток забезпечується постійною зміною місць у системі центр – периферія [17]. Це приводить до того, що окремі частини світу здебільшого живуть у різних геополітичних вимірах. Так, зокрема, Західний світ виявляється все більш включеним у різні глобалізаційні процеси, інша ж частина світу намагається триматись осторонь, оберігаючи при цьому власні цінності та норми суспільної життєдіяльності. З огляду на зазначене, постає питання, яким чином здійснити реструктуризацію світу, аби він прийняв єдині цінності та норми людської життєдіяльності як основу реалізації глобальної інтеграції? Однозначну відповідь на це питання віднайти надзвичайно складно, адже тут може бути кілька альтернативних шляхів, кожен з яких може зазнавати кореляції з боку окремої національної держави, яка його обере. Так, зокрема, нам бачаться такі шляхи.

Перший шлях – жорсткої боротьби, яка призводить до зіткнення держав на основі принципової відмінності в інтересах розвитку, подібно до того, як описував А. Уолферс, коли вони стикаються між собою як більярдні кулі.

Другий шлях – хаотичний, який приводить до «перетягання каната» окремими державами чи транснаціональними структурами, залежно від того, наскільки вони є потужними в економічному та політичному контексті.

Третій шлях – створення нової політичної структури світу, яка будується на основі врахування спільних інтересів між усіма суб'єктами глобального простору (держав, недержавних організацій, транснаціональних структур, світових фінансових організацій). Це, безпосередньо, може забезпечити стабільність та сталість у розвитку окремої національної держави, що тим самим надасть їй можливості протистояти «некерованості» та самоорганізованості глобального простору.

Таким чином, сьогодні перед більшістю держав світу саме і стоїть питання, яким чином сформувати нову структуру світу, яка б не протистояла національним системам державного управління, а тим більше, і системам їх національного розвитку. Важлива роль при цьому

дедалі частіше починає належати так званим транснаціональним дипломатичним структурам, предметом діяльності яких стає «багатовекторна дипломатія», на яку і покладається узгодження різних варіантів реструктуризації світу, головне, щоб вони не перешкоджали розвитку як глобальному простору, так і окремій національній державі зокрема.

Слід також зазначити, що глобальна політична реструктуризація сучасного світу може мати як позитивні, так і негативні сторони, а саме – вона може приводити як до розквіту, так і до занепаду певних держав світу. Саме тому, аби глобальна політична реструктуризація не виявилася надзвичайно радикальною для окремої національної держави, вона повинна мати:

- сильну державну владу та зважену політичну волю, яка б гарантувала державі рівні правила гри в межах глобального простору;
- ефективну законодавчу базу;
- збалансований розвиток економічної та політичної сфер суспільного розвитку;
- ліберальну модель зовнішньої політики;
- ефективну стратегію національного розвитку в умовах глобалізації.

Сучасний геополітичний світ внаслідок глобальної реструктуризації зазнає певної релевантності, оскільки все більше починає скидатися на нову конвенціональну реальність. Фактично формується нова глобальна картина світу, яка, на думку Ю. Юхананова, є «результатом реконструкції ретельно зібраних фактів та аналізу відносин, що приводять до об'єктивного та всестороннього охоплення дійсності за допомогою інтеграції» [17, с. 79]. При цьому, слід зазначити, що цілком закономірним є і те, що окрема держава може ініціювати процес глобальної реструктуризації, проте ніколи немає гарантій, що він виявиться успішним, замінивши тим самим геостратегічний курс розвитку держави. Таким чином, це вказує на централізований характер глобальної реструктуризації, яка досить часто перешкоджає реалізації інтересів національної держави.

Окремі дослідники в глобальній політичній реструктуризації світу вбачають його вихід з системної геополітичної кризи. В цьому плані особливої уваги заслуговує підхід Дж. Розенау, якому вдалося запропонувати форму цивілізаційної статусної реконструкції, яка фактично може виступати складовим елементом глобальної політичної реструктуризації. Логічність виникнення такої форми є цілком обґрунтованою, виходячи із розуміння методології системної кризи, яка сьогодні супроводжує розвиток окремих держав світу в умовах глобалізації і яка, у свою чергу, визначає їх геополітичний статус. В умовах глобалізації розвиток сучасного світу зазнає кардинальних змін (установки, переконання, світогляд, управлінські технології, соціальна динаміка, пріоритети геополітичної стратегії). Це, на думку пострадянських експертів, зумовлює «неминучу і рефлексивну зміну самої людини, якість її свідомості, парадигму світосприйняття, і це запускає рекурсивний процес незворотних змін, які виступають каталізатором глобальних змін» [18]. Виходячи із цього, глобальна політична реструктуризація є основним засобом виходу світу із глобальної кризи і набуття ним певного антикризового імунітету.

Таким чином, політична реструктуризація є процесом реорганізації, який за необхідності приводить до зміни усталеної структури світу, а відповідно до цього, зачіпає інтереси та потреби всього населення планети. Глобальна політична реструктуризація відбувається внаслідок поділу світу залежно від інтеграційної моделі, якій надається перевага і яка визначає специфіку розвитку окремої частини світу. Інтеграційні тенденції суспільного розвитку, якісно змінюючи специфіку функціонування сучасного світу, радикально змінюють політичну структуру світу, через що він опиняється перед необхідністю пошуку нових закономірностей розвитку, які мають забезпечити йому відповідний рівень сталості.

1. Global Modernities / Ed. by M. Featherstone, S. Lash, R. L. Robertson. Thousand Oaks; New Delhi. – 2005. – 675 p.
2. Face di globalizzazione: Inter a locale dimensione de developmento / Ed. by Shahid Yusuf, Simon Evenett, Weiping Wu. – Washington–Roma: Pace Bank, 2011. – XV. – 278 p.
3. И. Валлерстайн и миротелстемный подход в современной западной литературе: Сб. статей. – М., 2007. – 567 с.
4. Global Civil Society: 2001 / H. Anheier, M. Glasius, M. Kaldor (eds) / A. Giddens (Foreword). Oxford: Oxford Univ. Press–Roma. – 2011. – 348 p.
5. Модельски Дж. Глобальное гражданское общество. – М., 2009 – 318 с.
6. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине 21 века и чуть далее // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 1. – С. 73–80.
7. Globalizzazione: A Reader / P. O'Meara, H. D. Mellinger, M. Krain, D. Marytani (eds). Bloomington; Indianapolis: Indiana Univ. Press–Roma. – 2000. – 781 p.
8. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. – М., 2011. – 329 с.
9. Вайцеккер Э.У. Демократия и глобализация // Deutschland. – 2012. – № 4. – С. 6–9.
10. Discourse et interventions. Joint French–Finnish statement on the information society. Finland, 09.10.1998 // <http://www.premier-ministre.gouv.fr/PM/D100998A.htm>
11. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций и преобразование мирового порядка. Новая постиндустриальная волна на Западе. – М., 2009. – 672 с.
12. Мир на рубеже тысячелетий: Хрестоматия. – М., 2003. – 617 с.
13. Основопологающие принципы устойчивого пространственного развития Европейского континента. – М., 2009. – 678 с.
14. Face di globalizzazione: Inter a locale dimensione de developmento / Ed. by Shahid Yusuf, Simon Evenett, Weiping Wu. – Washington–Roma: Pace Bank, 2011. – XV. – 278 p.
15. Globalization and the Challenge of a New Century: A Reader / P. O'Meara, H. D. Mellinger, M. Krain, D. Marytani (eds). Bloomington; Indianapolis: Indiana Univ. – Press, 2010.
16. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. – СПб., 2011. – 711 с.
17. Юхананов Ю. Этот расколотый единый мир... Диалектика. Системность. Международные отношения. Конфликты и «Объединенные Нации». – М., 2012. – 562 с.
18. Месснер А. Архитектура мирового порядка // Internationale Politik. – 2010. – № 11. – С. 11 – 23.